

Könül NƏSİROVA,
Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi
Akademiyasının musiqi nəzəriyyəsi
kafedrasının müdiri, professor.

Milli tariximizin faciəli səhifəsi, xalqımızın azadlıq və müstəqillik mübarizəsinin qəhrəmanlıq nümunəsi - Qanlı 20 Yanvar hadisələrinin 28-ci ildönümünə həsr olunan möhtəşəm tədbirdə bəstəkar, ictimai xadim, "UNESCO-nun Sülh naminə Artist"i, Azərbaycanın Xalq artisti, AMEA-nın müxbir üzvü, professor Firəngiz Əlizadənin "Nəsimi-Passion" əsərinin Hollandiyada ifa olunmuş videokonerti nümayiş etdirildi.

"Nəsimi-Passion" əsəri ilk dəfə 2017-ci ildə Amsterdam şəhərində məşhur ingilis dirijoru Martins Brabbinin idarəsi ilə Hollandiyanın Kral Simfonik Orkestri və Klos Ştokun rəhbərlik etdiyi xor tərəfindən səslənmişdir. Solist qismində isə istedadlı vokalçı, Almaniyanın Manheyim şəhərinin Opera və Balet Teatrının solisti, Azərbaycanın Xalq artisti Əvəz Abdulla çıxış edirdi.

"Nəsimi-Passion" əsəri Avropanın "Amsterdam Royal Concertgebouw" mədəniyyət təşkilatının həyata keçirdiyi maraqlı bir layihəsi ilə bağlıdır. Belə ki, bu qurum müxtəlif dini baxışlı görkəmli dünya bəstəkarlarına "Passion", yəni "İlahilər" əsərini sifariş edir və sonradan onu səsləndirir. İslam dininə aid belə əsərin yazılması kimi şərəfli bir missiya Firəngiz xanım Əlizadəyə həvalə olunmuşdur. Lakin Avropa musiqi mədəniyyətinin bu qədim janrını bəstəkar, sələflərindən fərqli olaraq, özünəməxsus bir şəkildə təcəssüm edir, bu günün mənəvi tələblərinə cavab verən gözəl sənət nümunəsini yaradır. O, belə növ əsərlərin əsasını təşkil edən dini mətn, İsa peyğəmbərin iztirabları əvəzinə, Şərqin mütərəqqi baxışlarını, ilahi hissələrini özündə daşıyan poeziya peyğəmbəri - Nəsimi dünyasına, onun üsyançı, mübariz obrazına müraciət edir. F.Əlizadənin bu seçimi təsadüfi deyil,

ÜSYANKAR NƏSİMİ RUHUNUN MUSIQİDƏ TƏCƏSSÜMÜ

çünki əslində, hər bir dahi şair, rəssam, bəstəkar - azadlıq, xoşbəxtlik uğrunda mübarizə aparan böyük varlıqdır. XIV əsrdə Suriyanın Hələb şəhərində dara çəkilmiş, hürufi görüşlərini mənimsəyərək, öz şeirlərində təbliğ edən Nəsimi məhz belə peyğəmbər xislətli bir insandır. Lirik poetik aləmi rəngarəng emosiyalarla zəngin olan Nəsimi, dövrünün siyasi, əxlaqi mövzularına müraciət edir, başqalarının açıq deməyə qorxduğu fikirləri şeirlərində söyləyir. İnənılmaz ölümə məhkum olan Nəsiminin həyatının sonu, bir növ, İsa peyğəmbərin çarmıxa çəkilməsini xatırladır. Məkana sığmayan şair, ölüm məqamında ağır iztirablar keçirir və daha sakral bir dünyaya ucalaraq əbədləşir. Təbii ki, F.Əlizadənin bədii fantaziyasını oyadan və passion Avropa musiqi janrının xüsusiyyətlərinə uyğun obraz aləminin "Şərq ekvivalentini" tapması, əsərin uğurunu təmin edən əsas amillərdən birinə çevrilir.

Dahi şairin poeziyası böyük sənətkarımızın diqqətini hələ 1999-cu ildə özünə cəlb edir. Belə ki, dünya şöhrətli violonçel ifaçısı Yo-Yo-Manın yaratdığı "İpək yolu" lahiyəsi və eyniadlı ansamblının sifarişli ilə bəstəkar "Dərviş" əsərini yazır. Solo partiyasının ifaçısı Xalq artisti Alim Qasimov və Yo-Yo-Manın instrumental ansamblına daxil olan müxtəlif ölkələrin musiqiçiləri bu əsəri dəfələrlə dünyada səsləndirmişlər. Müəllif qeyd edir ki, "Dərviş" onu Nəsimiyə xeyli dərəcədə yaxınlaşdırır - "daxilən sanki onunla söhbət edirəm, ona suallar verir və onun misralarından öz suallarına cavablar tapıram". Ona görə bəstəkar 2015-ci ildə Hollandiyadan passion yazmaq haqqında sifariş gələndə, o, "əsərin forması, mövzu-su, quruluşu və bu kimi vacib məsələlər üzərində düşünə-düşünə yenə də dahi Nəsiminin poeziyasına üz" tutur. O, deyir: "Nəsiminin qəzəllərini dramaturji baxımdan elə düşündüm ki, bunlar ilahilər şəklində olsun. Əsərin məcmusu Nəsiminin həyatı, iztirabları, poeziyası və onun ideyaları üzərində qurulub".

Bəstəkarın poetik aləmə müraciəti təsadüfi deyil. Belə ki, tarixən bədii yaradıcılıq - sözlə, mənəvi problemlərlə bağlıdır. Ümumiyyətlə, həyat özü həmişə dramatik süjet və mövzuları dünyaya incəsənətinə ötürür və nəticədə, həyəcanlı bədii obrazlar yaranır. Bu hissələr təzadlı emosiyalar oyadır, sə-

nətkarları yeni yollar axtarmağa vadar edir. Dini mövzu vasitəsilə onlar mü-rəkkəb dünyagörüşlü problemlərin həllinə çalışırlar. Musiqi tarixinin son dövrü göstərir ki, bəstəkarlar da dini mövzulu əsərlərə tez-tez müraciət edir və bu zaman müxtəlif janrların azad transformasiyasına əsaslanır. "Nəsimi-Passion" əsərini də belə nümunələr sırasına aid etmək olar. İstedadlı sənətkar dini baxışları - ümumbəşəri dəyərlər kimi qiymətləndirir, onların bütün dünya üçün əhəmiyyətli olmasını bə-

seçilən passion janrı əvvəllər müəyyən kilşə ritualları ilə bağlı yaranır, böyük tarixi dövrü aşaraq, yeni axtarıslara yol açır. F.Əlizadənin "Nəsimi-Passion" əsərində onu sənətkar kimi səciyyələndirən bir xüsusiyyət, müraciət etdiyi musiqi janrlarının hamısında orijinal yanaşma nümayiş etdirməsidir. Belə ki, passion janrını o, əvvəla, mövzu baxımından zənginləşdirir. Əsərdə rəngarəng obrazlar aləmini əks edən zaman, o, Nəsimi poeziyası, onun "sima-sı" qismində, əslində Xeyrlə Şərin mü-

yan edir. Bu zaman müasir musiqi sənətinin kommunikativ problemləri ön plana çıxır. Bəşəriyyətin taleyindəki çətinliklər, həyat disqarmoniyası, mənəvi birlik hissiyyatını gücləndirir və insan varlığının kökünü anlamaq, yeni bədii mənalara axtarışına gətirib çıxarır. Bu problemlərin həllində, əsrlər ərzində vokal, xüsusilə xor musiqisi vacib rol oynayır, çünki insan səsi - özü bir simvoldur, müəyyən baxışları ifadə edən böyük qüvvədir. Avropada dini ritualların icrası - xor musiqisinin inkişafı, kompozisiya formaları, universal janr modellərinin yaranmasını reallaşdırır. Bunların sırasında fəlsəfi-estetik və musiqi-üslub problemlərinin həllində "passion" və ya "iztirablar" janrı özünəməxsus yer tutur. Barokko dövrünün dahi alman bəstəkarı İ.S.Baxın yaradıcılığında zirvə nöqtəsinə çatan passion janrına maraq XX əsrdən başlayaraq, tədricən "bərpə olunur". Beləliklə, baxmayaraq ki, mürəkkəbliyi ilə

barizəsi, insanpərvərlik və məhəbbət kimi əbədi mövzuları, musiqi ifadə vasitələrinin ən müasir üsulları ilə dinləyiciyə çatdırır. Bu zaman biz, bəstəkarın müasirliyin taleyüklü məsələlərini ümumiləşdirərək, bütün təzadları ilə vokal-simfonik konsepsiyada dolğun təcəssüm etdirmək bacarığını görürük. Xalq musiqisindən, milli musiqi ifaçılıq ənənələrindən irəli gələn xüsusiyyətləri F.Əlizadə simfonik təfəkkürün və xor musiqi ifaçılığının ən mükəmməl ənənələri ilə uzlaşdırır. Müxtəlif təfəkkür prinsiplərini qovuşduran bəstəkar ilk dəfə olaraq passion janrını Azərbaycan bəstəkar musiqisində təbii edir. F.Əlizadə Avropa janrının müəyyən qanunlarını qoruyub saxlayır - hissələrin struktur ardıcılığı, ifaçılıq tərkibi, forma, faktura və s. Lakin bu xüsusiyyətləri milli musiqinin məqam, ritmik, ifaçılıq qanunları ilə zənginləşdirir. Passion janrının kompozisiya-dramaturji əsası haqqında təsəvvürü geniş-

ləndirir, onun konkret tarixi-mədəni mühiti ilə bağlı olan yeni növünü - Şərq passion janrını yaradır və milli musiqi janrlar sistemində daxil edir.

Passion janrı F.Əlizadənin xüsusi yanaşma tələb edir və bu zaman onun təfəkkür universalizmi, dünya mədəni ənənələrinin yaradıcı şəkildə assimilya etmək bacarığı, emosional aləminin genişliyi, daxili fəallıq və həyata olan fəlsəfi münasibəti tam şəkildə özünü ifadə edir. Bəstəkar Şərq və Qərb musiqi təfəkkürünü uzlaşdırən elementlərdən ustalıqla istifadə edir, gözəllik uğrunda, sözün həqiqi mənasında, insanlıq naminə barışmaz mübarizə aparan Nəsimi poeziyasının musiqidə parlaq obrazını yaradır. Beləliklə, bəstəkar əsərin melodik, ritmik xəttində, orkestr üslubunda spesifik xalq və dini musiqinin mənə elementlərindən böyük ustalıqla bəhrələnir.

"Nəsimi-Passion" əsərinin daha bir xüsusiyyətini - teatrallığını və onun dramaturgiyanın inkişaf prinsiplərinə təsir göstərməsini vurğulamaq lazımdır. Spesifik vokal üsullarla bəstəkar müəyyən mətni, sözün mənasını, mahiyyətini, kulminasiya anını - əsərin ideyasının dərinliyinə göstərmək məqsədi ilə istifadə edir. Bəzi epizodlarda müəllifi hətta orkestri "söndürür", hərdən isə orkestr "pedalına" arxalanaraq, mətnin mənasının daha dərin və ekspressiv formada dinləyiciyə çatdırır. Özündə müəyyən süjet elementini daşıyan belə gərgin inkişaf antik teatrın tamaşalarını yada salır.

Firəngiz Əlizadə "Nəsimi-Passion" əsərində böyük məhərrətlə "maskalar" aləmini yaradır, müxtəlif obraz və intonasionaları, faktura növləri ilə sanki "oynayır". Hərəkətdə olan metroritmik və intonasiya xəttində həm bir şəxsiyyət, onun baxışları, həm də vahid bir millətin, mədəniyyətin lirikası duyulur. Xeyir və Şər qüvvələrini təmsil edən motivlər orkestrdə dəfələrlə hərdən dolğun, hərdən şəffaf səslənir, solo vokal xətt və xor isə olduqca emosional şəkildə ona reaksiya verir və nəticədə, çoxlaylı stereofonik effekt yaranır.

"Nəsimi-Passion" əsəri tembr və fakturanın bir-birinə qovuşması, vokal və instrumental hissələrin vəhdəti ilə seçilir. Maraqlıdır ki, bu zaman solo və xor partiyası öz "səsini", spesifikasını itirmir, dinamik və akustik baxımdan mahiyyətini qoruyub saxlayır.

F.Əlizadənin "Nəsimi-Passion" kom-

Yaradıcılıq - istedad, təəssürat şövq, ilham pərisi, həyat təcrübəsi olmadan mümkün deyil.

D.Şostakoviç.

pozisiyasında Avropa janr xüsusiyyətlərinin yeni təfsirini simfonik epizodların genişlənməsində izləmək olar. Nəhəng simfonik epizodlar, solo musiqi alətlərinin və kamera səslənməsinin ardıcıllaşması daxili dramaturji prosesin yeniləşməsinə səbəb olur. Nəticədə əsərin müəyyən hissələrinin temp və dinamik inkişafı haqqında təəssürat dəyişir, lakin obraz aləminin səciyyəvi lirik-dramatik xüsusiyyəti itmir. Yüksək lirik emosionallıq - ekspressiv və kədərli anlarla tarazlaşır, monoloji ifadəlik - xor səslənməsi ilə ardıcılılaşır. F.Əlizadə passion janrını başqa janrların cizgiləri ilə zənginləşdirir, bu sintez vasitəsilə əsərin əsas ideyasını daha dolğun şəkildə çatdırmağa nail olur.

"Nəsimi-Passion" əsəri bədii ilhamın, estetik duyğuların, zəka və təfəkkürün ifadəsidir. Əsərdə bəstəkarı düşündürən bir çox mətləblər, dahi şairin mənəvi iztirabları və əbədi obrazlar öz əksini tapır. Lakin kompozisiya haqqında düşünərək, mütləq yenilik kateqoriyasını xatırlamaq lazımdır, çünki müasir dövrdə bu anlayış yazı texnikası yox, konsepsiyanın unikalılığı ilə müəyyən edilir. "Nəsimi-Passion" əsəri məhz belə unikal nümunədir, hansı ki, Amsterdamın və Bakının konsert zalında əyləşən insanların hamısını valeh edir. Tamaşaçıların "gözü önündə", sanki dramatik bir lövhələr canlanır, onların əsas personajı isə - dahi şair və mütəfəkkir Nəsiminin faciəvi obrazıdır.

Hollandiya və Azərbaycan tamaşaçıları ayaq üstə duraraq, bəstəkarı uzun zaman alqışlayırlar, çünki musiqi hamını emosional cəhətdən "yandırır", bu ifanın əhəmiyyətli bədii hadisə olduğunu onlara çatdırır. "Nəsimi-Passion" əsəri yalnız F.Əlizadənin triumfu deyil, o bütövlükdə Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin triumfudur, professional tənqidçini "tərk-silah" edən, musiqisinin emosional yüksəkliyi ilə özünə tabe edən qüvvədir.

Firəngiz xanım Əlizadə ilk Azərbaycan qadın bəstəkarıdır ki, öz böyük istedadı ilə dünya musiqi aləmini vəth etmiş və musiqi mədəniyyətimizə yeni parlaq səhifə yazmışdır. ■